

İCRA VE İFLAS KANUNU KAPSAMINDA AÇILAN TASARRUFUN İPTALİ DAVALARI HAKKINDA

-HUKUK BÜLTENİ-

BÜLTEN TARİHİ: 02.04.2020

I. Genel Olarak

Hukukumuzda borçlunun malları haczedilene kadar ya da borçlu hakkında iflas kararı verilene kadar olan süreçte kural olarak borçlu kendi malları üzerinde dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir, yani bu konuda herhangi bir kısıtlama yoktur. Ancak bazı hallerde yakın gelecekte mallarının bir kısmı ya da tamamı üzerine haciz konulacağını ya da iflas edeceğini öngören borçlular, alacaklılarının alacaklarını tahsil edebilmek için bu malvarlıklarına başvurmalarını engelleyebilmek amacıyla, sahip olduğu malvarlıklarını hileli birtakım işlemlerle üçüncü kişilere devredebilmektedir. İşte tasarrufun iptali müessesesi, haciz işleminden ya da iflastan önceki dönemde yapılan ve esas itibariyle geçerli olan bu işlemler sayesinde borçlunun malvarlığından çıkan mallar sanki borçluya aitmiş gibi hareket edilerek alacaklıların alacaklarını tahsil edebilmelerini sağlayan dava hakkını düzenlemektedir.

İcra ve İflas Kanunu m. 283 uyarınca alacaklı, bu davanın şartları mevcut ise iptal davasının konusunu teşkil eden malı sanki borçlunun malıymış gibi sattırıp, alacağını tahsil etme hakkına sahiptir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus şudur ki, yapılan satış neticesinde geriye arta kalan para mevcut ise, bu parayı tasarrufun iptali davasının davalısı olan üçüncü kişiye geri verir.

II. İptale Tabi Tasarruflar

İptale tabi tasarruflar İİK m. 278, 279 ve 280 hükümlerinde 3 grup halinde sayılmıştır. Ancak burada şu hususu vurgulamak gerekir ki kanunda sayılan bu tasarruf tipleri sınırlayıcı sayıda değildir. Nitekim İİK m. 278, 279 ve 280 hükümlerinde düzenlenmeyen ancak

¹ Baki Kuru, İcra ve İflas Hukuku El Kitabı, s. 1396.

² Kuru, a.g.e., s. 1396.

³ Kuru, a.g.e., s. 1397.

⁴ Kuru, a.g.e., s. 1397.

alacaklının alacağını tahsil etmesini engellemek amacıyla yani alacaklıya zarar vermek amacıyla yapılan başka türden tasarruflar da iptal davasının konusunu oluşturabilir.

İptal davası bünyesinde tasarruf işlemi kavramı son derece geniş bir şekilde değerlendirilmekte olup, buna göre bir malın mülkiyetinin devri, malvarlığı üzerinde intifa, rehin gibi sınırlı yani hak tesisi, bir alacağın temliki ya da mücerret borç ikrarında bulunulması, mirasın reddi gibi çok geniş bir işlem yelpazesi tasarruf olarak nitelendirilmektedir⁶.

A. İvazsız Tasarruflar (İİK m. 278)

1. Genel Kural

Hayatın olağan akışı içerisinde sıradan bir şekilde hediye olarak nitelendirilebilecek malvarlığı tasarrufları dışında kalan, borçlunun son iki yıl içerisinde yapmış olduğu tüm bağışlamalar ve ivazsız tasarruflar iptale tabidir. Ancak İİK m. 278 hükmü kapsamındaki tasarrufların iptale tabi olabilmesi için söz konusu bağışlamanın haczin veya aciz vesikası verilmesinin sebebi olan veya iflas söz konusu ise iflas masasına kabul edilen alacaklardan en eskisinin tesis edilmiş olduğu tarihe kadar geriye doğru olan müddet içinde yapılmış olması gerekmektedir. Bu ihtimal içerisinde dahi süre sınırlandırılmış olup, en fazla iki yıl geriye gidilebilmekte, iki yıldan önce yapılan bağışlamalar tasarrufun iptaline konu edilememektedir. Yani m. 278 uyarınca bir tasarrufun iptale konu edilebilmesi için tasarrufun davacının alacağının doğumundan sonra ve geçmişe dönük iki yıl içerisinde yapılmış olması gerekmektedir⁷.

2. Bağışlama Niteliğinde Sayılan Tasarruflar

İİK m. 278 f. 3 uyarınca, bazı tasarruf işlemleri gerçekte bağışlama olarak yapılmasalar dahi, özellikle günlük hayatta bazı borçlular alacaklılarından mal kaçırabilmek için bazı ivazsız tasarruflarını başka işlemler altında gizleme usulünü tercih ettiği için, kanun koyucu da bu nitelikte olabilecek işlemler bağışlama hükmünde ele alarak iptale tabi kılmıştır⁸.

⁵ Kuru, a.g.e., s. 1398.

⁶ Kuru, a.g.e., s. 1398.

⁷ Kuru, a.g.e., s. 1406.

⁸ Kuru, a.g.e., s. 1404.

a. Yakın Akrabalar Arasındaki Tasarruflar

İİK m. 278 f. 3 bent 1 uyarınca eşler arasında, altsoy ve üst soy arasında, üçüncü dereceye kadar ve bu derece dahil olmak üzere sıhri hısımlar (hukukumuzda kayın hısımlığı olarak da kullanılmaktadır) arasında, evlat edinen ile evlatlık arasında yapılan tasarruflar ivazlı bir şekilde yapılmış olsa dahi tasarrufun iptali davaları kapsamında bağışlama olarak değerlendirilmektedir. Bu hüküm ekseninde bir tasarrufun iptale tabi olması alacaklıyı zarara sokma kastı, ya da iyi niyet kötü niyet gibi huşuların herhangi bir önemi yoktur⁹.

Tasarrufun iptali davalarına ilişkin İİK m. 278 f. 3 bent 1 hükmünde Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) 2018 yılında verdiği kısmi iptal kararı sonrasında ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. AYM, 11.07.2018 tarihinde 2018/9 E. 2018/84 K. Sayılı dosyada vermiş olduğu kararında, neseben (hukukumuzda kan hısımlığı olarak da kullanılmaktadır) üçüncü dereceye kadar akrabalar arasındaki ivazlı tasarrufların bağışlama niteliğinde sayılacağına ilişkin hükmü mülkiyet hakkının ihlali niteliğinde değerlendirerek iptal etmiştir¹⁰. Ancak AYM'nin kararı kardeşler arasında yapılan bir tasarrufun iptali davası kapsamında verilmiş ve verilen karar kanun hükmünün sadece kan hısımlarına ilişkin kısmı ile sınırlı kalmıştır. Şu halde bir kişinin kardeşine, amcasına, dayısına, halasına, teyzesine, yeğenine yapacağı ivazlı tasarruflar İİK kapsamında bağışlamalar olarak değerlendirilemezken, kişi eşinin aynı nitelikteki akrabalarına bu tasarrufları ivazlı bir şekilde yapsa bile bunlar bağışlama olarak nitelendirilecektir.

b. Borçlunun İvaz Olarak Pek Aşağı Bir Fiyat Kabul Ettiği Sözleşme Kapsamındaki Tasarruflar

İİK m. 278 f. 3 bent 2 uyarınca sözleşmenin yapıldığı sırada, borçlunun kendi verdiği malvarlığına karşılık olarak aldığı değer, verdiği malvarlığının değerine oranla çok düşük ise, bu halde de bu işlem bağışlama olarak nitelendirilmektedir.

Yargıtay'ın bu konuda ilişkin olarak vermiş olduğu bir kararında şu ifadelere yer verdiği görülmektedir: "...takibe konu borcun kaynağının davacı ile davalılardan Kazım arasında tasarruf tarihinden önce yapılan bir başka taşınmaz alım satımından kaynaklandığının anlaşılmasına, tasarrufa konu taşınmazın tapudaki satış bedeli 25.000.00

⁹ Kuru, a.g.e., s 1404.

¹⁰ İlgili karar için bkz. AYM, 11.07.2018 T. 2018/9 E. 2018/84 K. (15.11.2018 tarihli, 30596 sayılı Resmi Gazete)

YTL olarak gösterilmesine karşın tasarruf tarihindeki gerçek değerinin 94.000.00 TL olduğunun bilirkişi raporunda açıkça vurgulanmasına, İİK'nın 278/2. fıkrasında akdin yapıldığı sırada, kendi verdiği şeyin değerine göre borçlunun ivaz olarak pek aşağı bir fiyat kabul ettiği, akitlerin bağışlama hükmünde sayılacağı ve iptale tabi olduğunun öngörülmesine devamlılık arz eden yargısal uygulamalara göre taşınmazın tapudaki satış değeri ile gerçek değeri arasında bir misli ve daha fazla farkın fahiş olarak kabulü gerekmesine, söz konusu maddenin uygulandığı hallerde 3. kişinin iyiniyetli ya da borçlunun alacaklısından mal kaçırmak kastıyla hareket ettiği konusunu bilip bilmemesinin önem arzetmemesine, öte yandan 3. kişi olan Bülent'in taşınmazı gerçek değeri ile satın aldığını ve de tapuda gösterilen satış bedelinden ayrı ödemelerde bulunduğunu yasal delillerle kanıtlayamamış olmasına, kaldı ki davahılar arasında uzak da olsa bir akrabalığın da bulunmasına ve kararda yazılı diğer gerekçelere göre davalı Bülent vekilinin yerinde görülmeyen tüm temyiz itirazlarının reddiyle usul ve yasaya uygun bulunan hükmün (ONANMASINA), 27.04.2010 gününde oybirliğiyle karar verildi.”¹¹

- c. İİK m. 278 f. 3 bent 2 uyarınca borçlunun kendisine ya da üçüncü şahıs menfaatine olacak şekilde ömür boyu irat veya intifa hakkı tesis ettiği sözleşmeler ve ölünceye kadar bakma sözleşmeleri de bağışlama niteliğinde değerlendirilmektedir.

B. Aciz Halinde İken Yapılan Tasarrufların İptali

Borçlarını ödeme konusunda aciz içerisinde bulunan kimsenin son bir yıl içerisinde yaptığı ve İİK m. 279'da düzenlenen tasarruf işlemleri iptale tabidir. Burada aciz hali ile kastedilen husus, aleyhine yapılan bir icra takibinin sonucunda aciz vesikası verilmesi değil, borçlunun borçlarının malvarlığının değerini aşmasıdır¹². Örneğin, borçlunun 1.000.000 TL borcu varken sahip olduğu malvarlığının değer 500.000 TL ise borçlu İİK m. Kapsamında aciz halindedir.

Aciz halinde yapılan tasarruf işleminin iptal edilebilmesi için bu tasarrufların muhatabı olan kişinin, malvarlığını devraldığı kişinin aciz halinde olduğunu biliyor olması gerekmektedir. Yani aciz halinde bulunan kişiden bir malvarlığı alan ya da bir hak edinen kimse, bu kişinin içerisinde bulunduğu ekonomik durumu bilmiyorsa, bu halde yapılan tasarruf işlemi iptal

¹¹ İlgili karar için bkz. Yargıtay 17. HD., 27.04.2010 T., 2010/1693 E., 2010/3947 K. (Yargıtay Emsal Karar Veri Tabanı)

¹² Kuru, s. 1407.

edilmez. Ancak borçlunun aciz halinde olduğunu bilmediğini üçüncü kişi ispat etmek durumundadır.

Aciz halinde yapılan ve iptale tabi kılınan tasarruflar şu şekildedir:

1. Borçlunun önceden göstermeyi taahhüt ettiği teminatlar istisna olmak üzere borçlu tarafından mevcut bir borcu için verilen teminatlar iptale tabidir.

Örneğin borçlu, sahip olduğu bir taşınmaz malvarlığı üzerinde ipotek tesis ederse ya da ticari işletmesi üzerinde ticari işletme rehni tesis ederse bu ipotek veya rehin işleminin iptali söz konusu olabilecektir.

2. Para ya da olağan ödeme araçlarından başka bir şekilde yapılan ödemeler de iptale tabidir.

Örneğin bir borçlunun sahip olduğu bir ticari aracını bir borcunu ödemek üzere bir başkasına devretmesi hali bu hüküm kapsamında olup, iptale tabi olarak değerlendirilmiştir.

3. Vadesi gelmemiş borç için yapılan ödemeler de iptale tabidir.

Bu hüküm kapsamında kanun koyucu, vadesi gelmiş alacağı bulunan alacaklı varken, henüz vadesi gelmemiş bir alacaklıya öncelik tanınmasına izin vermemiştir.

Vadesi gelmemiş olmasına rağmen ödenmiş olan borcun vadesi, hacizden veya iflastan önce gelmiş olsa bile, borç ödendiği sırada vadesi gelmemiş olduğu için iptale tabi kabul edilmektedir¹³. Örneğin, 1 mart 2020 vadeli borç şubat ayında ödenmiş ise, iptal davasının temel dayanağı olan haciz işlemi ya da iflas durumu nisan ayında gerçekleşmiş olsa bile bu hüküm kapsamında yapılan ödeme iptale tabi olarak değerlendirilmektedir.

4. Kişisel hakların kuvvetlendirilmesi için tapuya verilen şerhler de iptale tabidir.

Örneğin aciz halinde olan borçlu, sahip olduğu taşınmaz hakkında bir kira sözleşmesi yapmışsa ve bu kira sözleşmesini tapuya şerh ettirmişse bu halde şerh iptale tabidir. Benzer şekilde bir taşınmaz üzerinde üçüncü bir kişiye alım, ön alım gibi hakları şerh verdirmişse, yine bu şerhin iptali söz konusu olabilecektir¹⁴.

¹³ Kuru, s. 1408.

¹⁴ Kuru, s. 1408.

C. Zarar Verme Kastıyla Yapılan Tasarrufların İptali

İİK m. 280 uyarınca malvarlığının değeri borçlarından daha az olan borçlunun, alacaklılarına zarar verme kastıyla hareket ederek yaptığı tüm tasarruf işlemleri, işlemin karşı tarafının borçlunun içinde bulunduğu durumu biliyorsa ya da bilmesi gerekiyorsa iptale tabidir.

Bu hüküm kapsamında dikkat çeken ve öne çıkan hususlar şunlardır:

- Öncelikle borçlunun malvarlığının değerinin borçlarından daha az olması gerekmektedir. Yani malvarlığı, borçlarını karşılamıyor olmalıdır.
- Yine bu hüküm kapsamındaki en önemli husus borçlunun alacaklıyı zarara uğratma amacıyla hareket etmiş olması gerekliliğidir. Zarar verme kastı ile anlatılmak istenen şey, alacaklının alacağını elde etmesini engelleme kastıdır. örneğin, alacaklılarından mal kaçırabilmek amacıyla sahip olduğu bir taşınmazı, aracı başkalarına devretmek, kendisine kalan mirası reddetmek, mal varlığı üzerinde rehin kurmak gibi işlemler bu hüküm kapsamında iptale tabidir. Borçlunun zarar verme kastıyla hareket ettiğini davacı alacaklı ispat etmek zorundadır¹⁵.
- İşlemin karşı tarafı olan üçüncü kişi, borçlunun içinde olduğu durumu biliyor ya da bilmesi gerekiyor olmalıdır. Yani borçlunun durumunu bilmeyen bir kişinin yaptığı işlem varsa bu işlem borçlunu kastına rağmen iptale tabi olmayacaktır. Örneğin, kişinin sahip olduğu aracı gerçek değerini vermek suretiyle satın alan kişi, sonrasında iptal davasına muhatap olduğunda malın gerçek değerini verdiğini belirtmek suretiyle davanın reddedilmesini sağlayabilecektir. Üçüncü kişinin durumu bildiği ya da bilmesi gerektiği hususunu da davacı alacaklı ispat etmek zorundadır.

Kanun koyucu, bazı halleri özel olarak düzenleyerek bu hallerde karine olarak alacaklıya zarar verme kastıyla hareket edildiğini öngörmüştür:

- İİK m. 280 f. 2 uyarınca birlikte işlem yapılan üçüncü kişi borçlunun eşi, alt soy ya da üstsoyu, üçüncü dereceye kadar bu dereceler dahil kan ya da kayın hısmı, evlat edineni ya da evlatlığı ise, bu kişilerin borçlunun alacaklıyı zarara sokma kastıyla hareket ettiğini bildiği kabul edilmektedir. Ancak burada aksi ispat edilebilir bir durum söz

¹⁵ Kuru, s. 1410.

konusu olup, eğer bu kişiler söz konusu durumu bilmediğini ispat edebiliyorlarsa dava konusu edilen tasarruf işlemi iptal edilmez¹⁶.

- İİK m. 280 f. 2 uyarınca bir ticari işletmenin ya da bu işletmede mevcut olan bir malvarlığının tamamını ya da önemli bir kısmı devir ya da satın alan veya bir kısmı iktisap etmekle beraber işyerini sonradan işgal eden kişinin, borçlunun alacaklılarını zarara uğratma kastı ile hareket ettiğini bildiği ve borçlunun da alacaklılarını zarara uğratma kastı ile hareket ettiği kabul edilmektedir. Kanun koyucu bu hüküm ile de aksi ispat edilebilir bir durum öngörmüş olup, bu durumun aksinin ispat edilebilmesi için borçlu ya alacaklıyı söz konusu işlemde en az 3 ay önce bilgilendirmiş olmalı ya da bütün alacaklılarını söz konusu işlem hakkında bilgilendirmek için kanunda öngörülen şekillerde ilan etmelidir.

III. SONUÇ

Özellikle ülkemizde yakın zamanda döviz fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar, günümüzde içerisinde bulunduğumuz salgın hastalık vb. nedenlerle yaşanacak ekonomik zorluklar nedeniyle yakın gelecekte en sık karşılaşılabilecek olaylardan birisi, bazı borçluların alacaklılarından mal kaçırabilmek amacıyla elinde bulundurduğu malvarlıklarını hileli/şüpheli işlemler vasıtasıyla elinden çıkarması olacaktır. Ancak bu yazıda da ifade ettiğimiz üzere, kanunda borçlunun alacaklılarını zarara sokmak amacıyla gerçekleştirdiği bu hareket, diğer şartları da mevcutsa alacaklıları koruyan birtakım düzenlemeler getirmekte, alacaklı açacağı iptal davası ile o tasarruf hiç gerçekleşmemiş gibi tasarrufun konusu olan malvarlığından alacağını tahsil etme imkanına kavuşturmaktadır.

Saygılarımızla

Forensis Hukuk Bürosu

Not: Bültenimizde yer verilen açıklamalar, ilgili mevzuat çerçevesinde konuyu genel hatlarıyla ele alır tarzda hazırlanmıştır. Size özel detaylı bilgi için bir hukuk bürosuyla bağlantıya geçmenizi tavsiye ederiz.

¹⁶ Kuru, s. 1411.